

Melnichenko L. M.

Lecturer

Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)

**SOCIAL REHABILITATION OF MALADJUSTED CHILDREN IDP
(INTERNALLY DISPLACED PEOPLE) BY MEANS OF ART
THERAPY**

Мельниченко Л. М.

викладач

НПУ імені М.П. Драгоманова (Україна, м. Київ)

**СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДЕЗАДАПТОВАНИХ ДІТЕЙ ВПО (ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ) ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ**

The concept 'social rehabilitation' is presented; its characteristics with maladjusted children IDP by means of art therapy were disclosed are given, types and forms of therapeutic artwork with IDP children are described.

Key words: *rehabilitation, social rehabilitation, maladjusted children, IDP children, therapy artwork.*

Розглянуто сутність поняття «соціальна реабілітація», розкрито її характеристики з дезадаптованими дітьми ВПО засобами арт-терапії, визначено види та форми арт-терапевтичної роботи з дітьми ВПО. Висвітлено психологічну допомогу дітям засобами арт-терапії.

Ключові слова: *реабілітація, соціальна реабілітація, дезадаптовані діти, діти ВПО, арт-терапія.*

Реалії сучасних умов українського суспільства, коли на здоров'я і розвиток дітей впливає багато негативних чинників соціальної і біологічної екології, соціальна підтримка підростаючого покоління є головною допомогою нашому соціуму.

Через несприятливі обставини з'являються різноманітні відхилення у соціалізації, що відображаються у прояві неадекватної поведінки і ставлення дітей до норм і вимог всієї системи суспільних відносин, в які людина включається на кожному етапі її становлення і розвитку. Відхилення у соціалізації, за яких дезадаптація носить антисоціальний характер, що суперечить нормам моралі та права, має назву десоціалізації.

З психологічної точки зору, сам факт переміщення – з сім'єю, а тим більше, якщо це відбувалося окремо від неї – вже стрес для дітей, який може нести за собою, в кращому випадку, депресію, породжувати фрустраційний стан. На це накладається ще й травма, яку діти отримали, ставши свідками військового втручання.

Комплексна соціальна реабілітація є основною умовою забезпечення психологічної допомоги дітям ВПО, їхнього подальшого особистісного розвитку у соціумі. Все частіше у комплексній реабілітації дітей з проблемами психічного здоров'я, в якості допоміжних засобів, використовуються методи арт-терапії. Використання цих методів із дітьми, сім'ї яких стали вимушеними переселенцями, може сприяти у вирішенні проблем психічного здоров'я та задоволенні таких потреб як: спілкування, прийняття, розуміння, емоційна підтримка, самовдосконалення, саморозуміння, вираження неприйнятих відчуттів, співвідношення цих відчуттів та думок з реальністю, позитивному

сприйнятті навколишньої дійсності, подолання відчуття самотності тощо [4; 7; 9].

Слід зазначити, що характеристика соціально-психологічної допомоги в період військового конфлікту знайшла свої відображення в наукових працях психологів та педагогів: Андрєєнкова В.Л., Бандурка І.О., Калашник О.А., Ковальчук Л.Г., Кукуруза Г.В., Левченко К.Б. та інші. Питання арт-терапевтичної діяльності фахівців розглядалися в роботах: Вознесенської О.Л., Колошиної Т.Ю., Копитін А.І., Тараріної О.В., Яременко М.Г. та ін. Для того, щоб з'ясувати сутність досліджуваного феномену, ми звернулися до його визначень, які зустрічаються у психолого-педагогічній літературі. Деадаптовані діти – це діти, в яких психофізіологічний і соціопсихологічний статус не відповідає ситуації шкільного навчання. Для них характерно: недостатньо розвинена пізнавальна діяльність (відсутність розумової відсталості), низький рівень словеснологічного мислення, занижена працездатність, недостатня мотивація у ставленні до навчання, низька загальна культура, наявність шкідливих звичок, порушені міжособистісні стосунки та ін. Вони не здатні виконувати запропонований обсяг і досягти бажаної якості навчальної, соціально-психологічної, поведінкової та іншої діяльності, без здійснення якої вони не можуть відповідати соціальній позиції школяра [13]. А тому вони, як правило, залишають загальноосвітню школу, не здобувши навіть базової середньої освіти.

Головними причинами виникнення процесу деадаптації дітей ВПО є: незадовільна організація навчального процесу; неврахування особистісних особливостей самої дитини і вікових новоутворень у роботі з дитиною; невідповідність запропонованих педагогами складних завдань можливостям дитини. Аналізуючи причини конфліктів між педагогами і дітьми ВПО, слід урахувати, що чинник неуспішності є чинником деадаптації [6; 14]. Проте визначити шляхи та умови подолання шкільної деадаптації дасть змогу комплексний підхід до вивчення стану дитини. Одним з таких шляхів подолання деадаптації дітей ВПО є їх соціальна реабілітація.

Соціальна реабілітація – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених індивідом суспільних зв'язків і відносин унаслідок змін стану здоров'я, що супроводжуються сталими розладами функцій організму; зміни соціального статусу; робота, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану людини, її соціальних функцій, приведення колективної чи індивідуальної поведінки відповідно до загальноновизнаних суспільних правил і норм [11; 1].

Багато дослідників (Вознесенська О.Л., Тараріна О.В. та ін.) визначають розуміння терміну «арт-терапія» як спосіб зцілення за допомогою мистецтва. Тому, використовуючи будь-який вид мистецтва – це можна вважати видом арт-терапії. На сьогоднішній день найбільш розповсюдженими є такі види арт-терапії: 1) Арт-терапія у вузькому сенсі цього поняття – це вид арт-терапії, в якому використовуються практики візуальних мистецтв: малюнку, живопису, мозаїк, колажів, боді-арту, ліплення, інсталяцій, фотографій тощо; 2) Кольоротерапія як різновид арт-терапії заснована на дії кольору на нервову систему людини: через безпосередній вплив на мозок людини та через створення потрібного кольорового лікувального середовища навколо; 3) Танцювальну терапію (dance therapy) іноді виділяють в самостійний психотерапевтичний або тілесно орієнтований напрямок, де особливо ефективною є як засіб внутрішньої гармонізації, імпрровізації, зняття різноманітних тілесних і психологічних блоків; 4) Драматерапія (Dramatherapy) є одним з напрямків, що найбільш інтенсивно розвиваються в наш час. Причиною широкого використання та ефективності драматерапії, на думку Т.Ю. Колошиної, є постійна депривація в сучасному світі ігрової потреби дорослих та дітей, втрата могутньої народної ігрової культури. Використання ляльок, маріонеток, гриму в терапевтичній практиці також можна віднести до драматерапії; 5) Бібліотерапія (Creative writing) є напрямком, що заснований на літературному самовираженні через творче «писання», твір; 6) Музикотерапія (music therapy) – один з найбільш древніх (архаїчних видів творчості) напрямків; 7) Пісочна терапію можна розглядати як аналог предметної скульптури й роботи з об'єктами в арт-терапії. Вона включає

створення різноманітних піскових форм, вибором та аранжуванням мініатюрних предметів і фігурок, що нагадує одну з форм сучасного мистецтва – предметну скульптуру [4; 8; 10; 15].

Кожен із вище названих видів займає важливу роль у соціальній реабілітації дітей ВПО. Втім, саме із видом арт-терапії пов'язують найефективнішу соціально-психологічну допомогу дітям. Арт-терапія, допомагає переселенцю впоратися з депресією, позбутися негативних переживань, перейти від деструктивної, руйнівної поведінки до конструктивної, творчої. Спеціальні вправи, як дітям ВПО так і дорослим, допоможуть відновити упевненість в собі, подолати тривогу, сформувати позитивний образ себе.

Поняття соціальна реабілітація дезадаптованих дітей ВПО можна визначити як своєрідну систему, яка забезпечує відновлення у них порушених соціальних зв'язків і відносин, ідентифікацію індивіда як суб'єкта власної життєдіяльності.

Передусім, соціальна корекція девіантної поведінки передбачає виявлення неблагополуччя в системі взаємин дитини з ровесниками і дорослими, а також осмислення соціальної ситуації. Зміст соціальної реабілітації дітей ВПО передбачає: створення виховного розвиваючого середовища для об'єкта реабілітації; відновлення і підтримка соціально значущих умінь, установок, навичок і звичок; регулювання соціально несприйнятливих форм поведінки, інтеграція особистості в суспільство.

На думку Н.В.Галушко, М.О.Супрун, організаційний аспект соціальної реабілітації неповнолітніх і молоді, схильних до девіантної поведінки передбачає: 1) проведення соціально-медико-психолого-педагогічної діагностики клієнта; 2) складання індивідуальної комплексної програми реабілітації; 3) реалізацію індивідуальної комплексної програми реабілітації; 4) збереження і зміцнення отриманих соціально значущих результатів корекції особистості [12].

Наприкінці, зазначимо, що будь-який соціальний конфлікт, у тому числі військовий, впливає на стан взаємостосунків у суспільстві. В першу чергу це стосується соціальних груп та людей, які безпосередньо зазнали наслідків конфлікту. До них відносяться внутрішньо переміщені особи (ВПО), сім'ї, які зазнали втрат внаслідок бойових дій на Донбасі та проведення Антитерористичної операції, громадяни, які живуть на територіях, до яких прибула значна кількість ВПО тощо.

Причому, одним із наслідків конфлікту, як зазначає українська дослідниця Мельничук О.Б., є зростання клієнтів з девіантною поведінкою в суспільстві. Девіантність провокують проблеми бездомності, дитячої занедбаності, різних видів насилля, безробіття, соматичні та психічні захворювання, проблеми ув'язнення, та ін. [5].

Отже, запити сучасності щодо надання соціально-психологічної допомоги дітям ВПО потребують ще більшого та своєчасного реагування системи, що виробилась в наш час. У соціально-психологічному плані засоби арт-терапії розвивають не тільки творчі можливості, невідомі раніше таланти, світ фантазії та реальності, а й допомагають встановлювати відносини між людьми. У художній творчості дитина втілює свої емоції, почуття, надії, страхи, сумніви і конфлікти. За допомогою мистецтва особистість не тільки виражає себе, а й більше дізнається про інших.

Література:

1. Вольнова Л.М. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю: навч. посіб. / Л.М.Вольнова. – К., 2012. – 275 с.
2. Вольнова Л.М. Соціокультурні аспекти взаємодії соціального працівника з клієнтом / Л.М.Вольнова / Збірник наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / [за заг. ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака]. Серія: соціально-педагогічна. – 2013. –Т. 21. – №. 1. – С. 15–22.
3. Кравець Н. Підготовка руки дитини до письма / Н. Кравець // Дошкільне виховання. – 2003. – № 10. – С. 18-19.
4. Мельниченко Л.М. Соціально-психологічна реабілітація дітей із зони АТО засобами арт-терапії / Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2016. – Том. XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Випуск 14. – С. 82–91.

5. Мельничук О.Б. Інтелектуальна складова професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з девіантами / О.Б.Мельничук // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – 2015. – Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Вип. 13. – С. 115–125.
6. Петрюк І. Показники і фактори шкільної дезадаптації / І.Петрюк // Рідна школа. – 2009. – № 10. – С. 24–28.
7. Петько Л.В. Вивчення гендерних ролей та взаємовідносин у сім'ї зі студентами ВНЗ на практичних заняттях з іноземної мови / Л.В.Петько // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. праць [за ред. А.Й.Капської]. – Вип. 14 (частина II). – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2012. – С. 112–123. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7871>
8. Петько Л.В. Англійська мова для студентів-психологів та дефектологів. Дидактичний матеріал для практичних занять та самостійної роботи студентів з іноземної мови зі спеціальностей: 6.010105 «Корекційна освіта (за нозологіями)», 6.030102 «Психологія», 6.030103 «Практична психологія»: навч. посіб. для студентів, магістрантів, аспірантів. – К. : Талком, 2015. – 160 с. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11694>
9. Петько Л.В. Стимулювання готовності майбутніх соціальних педагогів до виховної роботи у процесі вивчення іноземної мови у ВНЗ (на прикладі кінофільму «Звуки музики» («The Sound of Music»), США, реж. Уайз, 1965 р.) / Л.В.Петько // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому середовищі: зб. наук. пр. – № 9 (11). – К. : Ун-т «Україна». – 2012. – С. 84–95. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7446>
10. Петько Л.В. Стимулювання творчих здібностей підлітків засобами втілення образу казкового персонажу/ Л.В.Петько // Лялька як знак, образ, функція: Матер. всеукр. наук.-практ. конф. «Другі Марка Грушевського читання» / за ред. О.С.Найдена. – К. : ВД «Стилос», 2010. – С. 200–204.
11. Соціальна педагогіка : словник-довідник / заг. ред. Т. Ф. Алексєєнко. – Вінниця : Планер, 2009. – 542 с.
12. Теслюк Валентина. Соціальна реабілітація дітей та молоді / Валентина. Теслюк // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 4. – С. 45–48.
13. Федоришин Г. М. Психологічні детермінанти шкільної дезадаптації підлітків : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Федоришин Галина Миколаївна. – Рівне, 2002. – 234 с.
14. Matviienko O. Actual problems of primary school pupils' underachievement / O. Matviienko // Science and practice: Collection of scientific articles. – Thorpe Bowker. Melbourne, Australia, 2016. – P. 277-281. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11877>
15. Pet'ko Lyudmila. The Psychology of Music / L.Pet'ko, A.Vinokurova // Nauka i Studia ; redactor Koretskiy M.H. – Przemys'1 : Nauka i Studia, 2014. – № 12 (122). – С. 101–106. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9447>